

משנה - ברכות - רמב"ם

[פרק א](#)

[פרק ב](#)

[פרק ג](#)

[פרק ד](#)

[פרק ה](#)

[פרק ו](#)

[פרק ז](#)

[פרק ח](#)

[פרק ט](#)

[א](#)

[פרק](#)

[פרק א - משנה א](#)

מאימתי קורין את שמע בערבין וכו' – כבר בארנו בפתיחת דברינו מה טעם התחיל בזו המסכת, ומה שהצריכו לדבר על עונת קריאת שמע ערבית קודם שידבר על עונת קריאתה שחרית. וכן מציינו בתורה בחיובה: "בשכבך ובקומך", רוצה לומר: שיקראוה בשעת שינת בני אדם ושעת קימם משנתם. ורוצה לומר במה שאמר "משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן" – משעה שיכנסו כהנים טמאים שטבלו לאכול בתרומתן. וזה

לא יהיה אלא אחר כלות היום, כאשר אמר הכתוב בכל מי שיטהר מטומאתו: "ובא השמש וטהר, ואחר יאכל מן הקדשים" (ויקרא כב ז). ושהצריכו לומר "משעה שהכהנים נכנסין" ולא אמר "מצאת הכוכבים" ואף על פי שהעת אחד – להועילנו תועלת מתוך דבריו, והוא שכהן טמא כשיטבול – מותר לו לאכול בתרומה אחר ביאת השמש, ואם עדיין הוא מחוסר כפורים, והוא שתהיה טבילה זו אחר השלמת הזיבה או הצרעת. שלא תאמר: לא תעלה לו טבילה זו עד שיקריב אותן הקרבנות. שלא הקפיד באכילת התרומה אלא עד ביאת השמש, לא על הבאת הכפרה.

ו"אשמורת" שם שלישית הלילה אצלם, ושומר "האשמורת הראשונה" – הוא השליש הראשון של הלילה. ו"עמוד השחר" – הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש, בכדי שעה וחמש שעה מן השעות הזמניות. וטעם זה קרבת שטח אור השמש מן הקיטורים העבים העולים מן הארץ תמיד, אשר די עלותם (עלותם פירושו: הקיטורים, עיין תוספות יום טוב) מן הארץ אחד וחמשים מיל, כמו שהתבאר בחכמת הלמודית.

ודעת חכמים כדעת רבן גמליאל, אלא שאמרו "עד חצות" כדי להרחיק אדם מן העבירה, כמו שיתבאר אחר כן. והלכה כרבן גמליאל.

מעשה שבאו בניו מבית המשתה וכו' – "בית המשתה" – בית משתה היין, והביא דבר זה לסייע בו רבן גמליאל, ושהוא הורה כדבריו.

ולא זו בלבד אמרו, אלא כל מה שאמרו חכמים וכו' – "הקטר חלבים" הם כלל חלבי הקרבנות אשר יקריבו הכהנים בכל יום, ו"אברים" הם נתחי העולה הקרבה בכל יום. והוא מה שאמר הכתוב: "את הכבש אחד" וגוי' (במדבר כח ד). והנותר מן החלבים ההם ואברים ההם, מקריבין אותן כל הלילה עד עלות עמוד השחר, כמו שאמר הכתוב בעולת התמיד: "היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר" (ויקרא ו ב).

וכן אכילת קדשים, שציווה הקדוש ברוך הוא באכילתן שלא יאכלו אלא ליום אחד, אשר נאמר בהם: "ביום ההוא יאכל, לא תותירו ממנו עד בוקר" (ויקרא כב ל), דינם כן, שייאכלו יום הזבוח ובלילה, עד שיעלה עמוד השחר.

ומה שאמרו באלו כולם **עד חצות**, ואף על פי שיש בשעה פנאי עד שיעלה עמוד השחר, הוא סייג, שלא תדחק עליו את השעה ונמצא עושה מהם דבר אחר עלות השחר, וזה עניין מה שאמרו: **להרחיק אדם מן העבירה:**

מאימתי קורין את שמע בשחרית וכו' – תכלת הוא שם נופל על הצמר הצבוע כעין תרשיש בלבד. ומה שאמר **בין תכלת ללבן** – רצה לומר: בין תכלת שבציצית ללבן שבה. ו**כרתי** הוא הירוק.

וסוף שעת הקריאה לדעת רבי אליעזר – עד הנץ החמה, ולדעת רבי יהושע – עד שלוש שעות, לפי שהוא סובר כי מה שאמר הכתוב "ובקומך" – בעת שיהיו כל בני אדם עומדים ממיטתם, ויש מי שלא יקום ממיטתו עד שעברו שלוש שעות מן היום, והם בני מלכים. ועל כן מותר לקרותה עד סוף שעה שלישית. ודע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הם השעות הזמניות, וענין הזמניות הם השעות שיש מהם י"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה. ומה שאמר **עד שלוש שעות** – כאילו אמר: עד כלות רביע היום, אחד שהיה היום – יום תקופת תמוז או יום תקופת טבת. ועל זה היה סובר.

ומה שאמר: **לא הפסיד** – רצה לומר: לא הפסיד הברכות, אלא מברך "יוצר" ו"אהבה", וקורא קריאת שמע, ואפילו אחר שש שעות מן היום. אבל שכרו בענין ההוא כמי שקורא בתורה, לא כמי שקורא קריאת שמע בעונתה. ומכאן אתה למד שהקורא קריאת שמע בעונתה – שכרו מרובה מקורא בתורה. ואין הלכה כרבי אליעזר, והלכה כרבי יהושע. וזה במי ששכת. אבל לכתחילה הוא חייב לכוון השלמת קריאתה עם הנץ החמה.

פרק א - משנה ג

בית שמאי אומרים בערב כל אדם יטה כו' – פירוש, יטה עד שיהא נוטה להישען או להיות מיסב, והוא כמו "לא יטה לארץ מנלם" (איוב טו כט).

ומה שאמר **אם כן** – היא קושיא שיקשו בית שמאי על בית הלל. וטעם המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל בזה הדין, שבית הלל מביאין ראיה מפסוק "ובלכתך בדרך", כלומר: כפי שיזדמן לאדם, שלא יתכוין לא בשכיבה ולא בקימה. ובית שמאי אומרים, שלא בא "ובלכתך בדרך" אלא ללמדנו, שכל העוסק במצווה פטור מקריאת שמע. כלומר, שכל זמן שתהיה מהלך בדרך ואינך עוסק במצווה, אתה חייב בקריאת שמע; אבל אם היית מתעסק במצווה אחרת, אינך חייב בה. וכן דברי הכל העוסק במצווה פטור מן המצווה. ובית הלל דקדקו העיון ואמרו להם: כדברייכם כן הוא, וכבר נתבאר ממה שאמרנו, שיוכל אדם לקרות קריאת שמע כשהולך בדבר הרשות, אם כן מותר לקרות קריאת שמע מי שהוא מהלך, וזה מה שאנו מבקשים.

אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי כו' – פירוש סיכנתי, שמתני נפשי בכפי. לפי שהוא ירד מעל בהמתו וישב לארץ והיטה, ועל דעת בית הלל היה יכול לקרות קריאת שמע והוא הולך רוכב על בהמתו. ולסטים הם שוללי הדרכים והגנבים.

כדי היית לחוב בעצמך – עניין חייב מיתה היית מפני שעברת על דברי בית הלל, ואם היית מת היית מתחייב בנפשך.

פרק א - משנה ד

שתי הברכות שיברך בשחר קודם קריאת שמע הם "יוצר" ו"אהבה". והאחת שהוא מברך לאחריה – "אמת ויציב". אבל בלילה יברך לפנייה שתיים: "מעריב ערבים" ו"אהבת עולם", ואחריה: "אמת ואמונה" ו"השכיבנו". והברכה הארוכה היא "יוצר אור" ו"מעריב ערבים", והקצרה היא "אהבת עולם". ונקראת ברכת "יוצר אור" ארוכה, ו"אהבת עולם" קצרה, מפני שכל ברכה שיש בתחילתה "ברוך" ובסופה "ברוך" – נקראת ארוכה, ושאינה כן נקראת "קצרה".

ופירוש אינו רשאי – אין לו רשות, כלומר: לא יהא מותר לעשות. ופירוש לחתום – רוצה לומר שיפסוק במקום שאינו ראוי לפסוק.

פרק א - משנה ה

מזכירין יציאת מצרים בלילות כו' – יציאת מצרים כינוי לפרשת ציצית, שנאמר בה "אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". והסברא נותנת שלא יקראו הפרשה הזאת בלילה, כי הכתוב אומר: "וראיתם אותו", בשעת הראייה, כאשר באה הקבלה, לולי יציאת מצרים שנזכר שם, ויש לנו לקרותה מפני העניין ההוא.

ואולם מה שאמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא אמר "בן שבעים שנה" – כי לא היה בן שבעים, אלא צעיר לימים היה, והיה מרבה לשנות וללמוד ולקרות יום ולילה עד אשר תשש כחו, ונזרקה בו שיבה וחזר כזקן בן שבעים שנה, והיה התחלת השיבה ברצונו, כמו שנתבאר בגמרא. ואמר בענין תמיהה, הרי אני, אף על פי שהשתדלתי

והתחברתי עם אנשי החכמה, לא זכיתי לדעת הרמז שנרמז בכתוב בחיוב קריאת פרשת ציצית בלילה, עד שדרשה בן זומא:

ב

פרק

פרק ב - משנה א

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כוון לבו יצא כו' – זמן המקרא הוא אחד מזמני קריאת שמע הקצובים בפרק הקודם לזה.

ומה שאמר: **אם כוון לבו יצא** – רוצה לומר, אם ישים ליבו ומחשבתו ורעיוניו לקריאה ההיא, שאפשר לשמור הניקוד ולא יתכוין לקריאת הפרשה. ומה שאמר **יצא**, רוצה לומר, יצא ידי חובתו.

ובפרקים, הם פרקי קריאת שמע, ונבארם אחרי זאת. ודברי רבי מאיר, בפרקים שואל מפני הכבוד, וקל וחומר להשיב שלום למי שישאל בשלומו. וכמו כן מה שאמר באמצע **שואל**, יתחיל הוא לתת שלום, וקל וחומר להשיב שלום. ופירוש **מפני הכבוד** הוא, לתת שלום או להשיב שלום אל איש ראוי לכבודו, כגון אביו או רבו או חכם ממנו. **ומפני היראה**, איש שהוא מפחד ממנו, כגון אנס או מלשין. והלכה כרבי יהודה:

פרק ב - משנה ב

אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה כו' – עניין דברו אינו נוהג אלא ביום, כי המצווה האמורה בפרשת "ויאמר", והיא מצוות ציצית, אינה מחוייבת אלא ביום, כמו שביארנו קודם זה. והלכה כרבי יהודה.

פרק ב - משנה ג

הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא כו' – דקדוק האותיות הוא להשמר במוצא שפתיו בעת הקריאה, כדי שלא יניע אות נחה ולא יניח אות נעה, ויבאר זכרון התנועות הראויות לבארם, ויחטוף התנועות הראויות למהרם בחטיפה, ויוציא האותיות דרך מוצאם, ולא יבליע אות בשנית הסמוכה אליה, בהיות האות מסוף המילה היא בעצמה ראש המילה הבאה אחריה, כגון "ואבדתם מהרה", "בכל לבבך" וכדומה לו. והדברים האלה כולם אי אפשר לכותבם בספר, אבל יקחו אותם מפי מלמד שילמדם פה אל פה.

ולמפרע פירושו הפוך, והוא שיקרא פסוק, ואחר כן שלפניו, ואחריו השלישי שלפניו.

ופירוש **טעה**, שגה וחטא. ועניין דברו **יחזור למקום שטעה**, על הדרך שזכרו בתוספתא הוא שאמר, טעה בין פרק לפרק ואינו יודע באיזה פרק, חוזר לפרק ראשון; באמצע הפרק, חוזר לתחילת הפרק; בין כתיבה לכתיבה, חוזר לכתיבה ראשונה. ואין הלכה כרבי יוסי ולא כרבי יהודה שאמרו **לא יצא**:

פרק ב - משנה ד

האומנין קורין בראש האילן או בראש הנדבך כו' – פירוש **אומנין**, עושי מלאכה. ומנהג בוני הקירות בעפר להציב שני לוחות, ומשליכים העפר באמצע, וירקעו אותו בכלי עץ יד עד יאחו תבנית הקיר ויקשר, ואחר כך מסירין הלוחות ההם מן הבניין אשר בנו, וזה המעשה נקרא אצל בני אדם היום בלשון ערב טאפיי"ה. והלוח האחד מאלו השניים אשר במ יבנה ויכונן הקיר, קורים אותו נדבך, וזהו פירוש המילה על אמיתתה.

ועניין מה שאמר **בראש הנדבך**, רוצה לומר בראש הקיר, בשעה שיהיו עושי המלאכה רוקעים וכותשים בין הלוחות הנקראין נדבכים. ומה שאסר להם שלא יתפללו שם, מפני טרדת הלב. וקריאת שמע לא תצטרך לכוונת הלב אלא פסוק ראשון בלבד:

פרק ב - משנה ה

חתן פטור מקריאת שמע בלילה הראשון כו' – האדם לא יפטור מקריאת שמע, אלא בהיות לבו טרוד בדבר מצווה, שהעוסק במצווה פטור מן המצווה. ואם ישא בתולה, פטור מקריאת שמע בעוד שהוא יבוא אליה, מפני טרדת ליבו, שמא לא ימצאנה בתולה, והוא שיהא בעניין ההוא מתעסק במצווה, רוצה לומר מצוות פריה ורביה.

אבל אם נשא אלמנה, חייב בקריאת שמע, שאף על פי שהוא טרוד במצווה, אין לו טרדת מחשבה. וכן אם יעמוד ימים לבתולה ולא יבוא אליה, אין לו אז טרדת הלב, שכבר עברה ממנו טרדת הנישואים. וזהו עניין שאמר **אם לא עשה מעשה**, רוצה לומר, אם לא בעלה, ועמד עד לאחר שבת, שנשאה לפניו, כבר עברה טרדת לבו. וזה המעשה שעשה רבן גמליאל, חומרא שהחמיר על עצמו:

פרק ב - משנה ו

רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו כו' – זו הרחיצה היתה במים חמין, מפני שאבל אסור לרחוץ במים חמין.

ופירוש **אסטניס**, קר הגוף, גזור ממילת "צנת שלגי", ואף על פי שנכתב בסמ"ך, וזה נמצא הרבה בלשונות:

פרק ב - משנה ז

וכשמת טבי עבדו קבל עליו תנחומין כו' – כל זה מבואר:

פרק ב - משנה ח

חתן אם רצה לקרות קריאת שמע לילה הראשון, קורא. רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא כל הרוצה ליטול את השם יטול כו' – עניין דברי רבן שמעון הוא אומר, כי כשיקרא, יביטו אליו בני אדם בעין הדור וכבוד, וכשהוא מדקדק במצוות, ואפשר שיהיה מעשהו לפניה ולא לשם שמים. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

ג

פרק

פרק ג - משנה א

מי שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומן התפילה כו' – עניין דברו מוטל לפניו, אינו רוצה לומר שיעמוד לפניו, אך רוצה לומר קודם שיקברו, ואף על פי שאינו עימו במקום אחד. אבל כשלא יהיה המת ההוא קרובו מאותן שהוא חייב להתאבל עליהם, הוא חייב בקריאת שמע, ואף על פי שעדיין לא נקבר. אבל אם יהיה לפניו וישמרהו, אז יהיה פטור מקריאת שמע.

ונושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהם, הם האנשים המזומנים לשאת המיטה כשיעפו נושאייה; וכל מי שיבוא לשאת המיטה או יצטרך לעזור נושאי המיטה, אחד שיהיה לפני המיטה או אחר המיטה, הוא פטור מקריאת שמע. ואם לא יהיה מן המזומנים לשאת המיטה ולא מן העוזרים, אבל בא ללוותם בלבד, הוא חייב בקריאת שמע. והכל פטורים מן התפילה, והטעם מפני טרדת הלב:

פרק ג - משנה ב

קברו את המת וחזרו אם יכולין להתחיל ולגמור כו' – היה המנהג אצלם לקבור המת, ואחר כך ישובו כל העם מן הקבר, וירחקו ממנו עד מקום ידוע, והמקום ההוא נקרא מעמד, ויעמדו שם האבלים, ויתקבצו האנשים אשר שם לנחם האבלים. ושורה הוא מערכת אנשים, ונקראת בזה השם בשביל האנשים העומדים זה אצל זה.

ומה שאמר להתחיל ולגמור, רוצה לומר להשלים פרשה ראשונה בלבד. ואם יהיה המקום אשר יעמדו בו לנחם קרוב מן הקבר, בכדי שלא יספיק לקרות פרשת שמע באורך הדרך ההוא והם הולכים, אינם רשאים להתחיל בקריאת שמע.

והפנימיים הם העם הרואים את האבלים ואין ביניהם אנשים אמצעיים, ואשר אחריהם נקראים חיצונים:

פרק ג - משנה ג

נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע ומן התפילין כו' – כל זה מבואר, ועוד יתבאר זה העניין במקומו במסכת קידושין, במצוות שאין הנשים חייבות בהן, ומה טעם לא יתחייבו:

פרק ג - משנה ד

בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה כו' – בעל קרי הוא הפולט שכבת זרע ברצונו או שלא ברצונו. ופירוש מהרהר, מחשב ברעיוניו; רוצה לומר, יקרא קריאת שמע בליבו ולא יניע שפתיו. ואולם נתחייב בברכה אחר המזון, מפני שהוא מן התורה כמו קריאת שמע, והוא מה שאמר הכתוב: "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך".

ונפסקה ההלכה שדברי תורה אינן מקבלים טומאה, ומותר לו לקרוא קריאת שמע, ולברך לפניו ולאחריה, וכן ברכת המזון, ואף על פי שהוא בעל קרי. אמנם התפילה, כבר נהגו שלא יתפלל בעל קרי עד ירחף במים; אלא אם כן יהיה חולה ונכאב, ואז לא יתחייב טהרה בשום פנים, ואפילו על הזמן הראשון, רוצה לומר שנתחייב בעל קרי אחרי הקרי טבילה ואז

יתפלל, כמו שיתבאר בגמרא. וכן נאמר בו, חולה לאונסו פטור מכלום:

פרק ג - משנה ה

היה עומד בתפילה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק כו' – דברי המשנה הזאת הם בזריזים והזהירים, שהיו שומרים להשלים קריאת שמע עם הנץ החמה ועלותה פאת מזרח, כדי שתהיה התפלה עם עלות השמש, וסמכו זה לדברי הנביא: "ייראוך עם שמש". ועל כן יתכסה במים ויקרא.

והמים הרעים הם המבאישים. ומי משרה, מים ששורין בהן הפשתים.

ומה שאמר: עד שיטיל לתוכן מים, אינו חוזר על המים הרעים ועל מי משרה, אבל הוא חוזר על מי רגלים, שנופל עליהם שם המים הרעים. אבל המים המבאישים ומי משרת הפשתן, לא יתכסה בהם בשום פנים ואפילו השליך לתוכן מים. אך מי רגלים, אם השליך עליהם רביעית מים בבת אחת, מותר לו לקרות קריאת שמע אצלם במקום אחר בתוך ארבע אמות.

ויהיה תיקון דברי זו המשנה להיות כן: אבל לא יתכסה במים הרעים ובמי משרה, ולא יקרא כנגד מי רגלים עד שיטיל לתוכן מים. וכמה ירחיק מהן אם לא הטיל לתוכן מים, ומן הצואה? ארבע אמות. ועוד נבאר במסכת שאחרי זאת שיעור רביעית וזולתה מן המידות.

ומה שאמר להרחיק מן הצואה ארבע אמות, כשתהיה אחריו או לצדדיו; אבל לפניו, בעוד שיראה אותה אינו מותר לו לקרות והיא כנגד עיניו:

פרק ג - משנה ו

זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע כו' – הזב והנדה טומאתם חמורה, ואי אפשר להיטהר ממנה ביום אחד, כמו שנבאר במקומן.

ופירוש משמשת, היא כינוי לאשה בשעת הבעילה. ומנהג האשה כשתיבעל ונכנסה הטיפה במקום תחתונה, שיקפא כל מה שימצא שם מן הליחה ונעשה העובר, כמו שהתבאר בחכמת הטבע. ואם יקרה בבית

הרחם מדווה ולא ינהגו ענייני העובר כראוי, תהיה הטיפה ההיא נופלת מן האשה. ויש עת שהיא פולטת הזרע אחרי שינויו והפסדו, ויש עת שהוא נופל והוא לא נשתנה, כשתהיה פולט בתוך שלושה ימים, כמו שיתבאר בזולתי המקום הזה. ותיקרא האשה כשתפול ממנה הטפה ההיא, פולטת שכבת זרע. וכמו שנתחייב בטבילה האיש המוציא שכבת זרע, כן נתחייב האשה אשר נבעלה, או אשר הפילה הטיפה קודם שינויה, ואף על פי שטהרה תיכף אחר הבעילה, והפילה אותה ליום או לשני ימים.

ומפני זה אמרו חכמים שהזב שראה קרי, והאשה הנדה כשתפול ממנה הטיפה כאשר זכרנו, או שראתה דם בשעת הבעילה ונעשית נדה, כל אלו חייבים בטבילה מטומאת שכבת זרע, ואחר כך יתפללו; ואף על פי שהם בטומאה יותר חמורה משכבת זרע, רוצה לומר הזיבות והנדות. ורבי יהודה אומר, אחר שהם בטומאה חמורה, לא יטהרו מטומאה הקלה. ואין הלכה כרבי יהודה.

וכל זה היה בזמן הראשון, שנתחייב כל הנטמא בשכבת זרע טבילה ואחר כך יתפלל, וכאשר הביאו אחר כך בגמרא. וכדבטלוח לטבילותא, ביטלו כל זה, אבל יחוייב הרחיצה בלבד קודם התפילה, מפני שנהגו בו בני אדם; אבל זב ונדה אינם חייבים טבילה, שלא נהגו בה. ועל כן תתבונן בזה העניין, שהוא אמת:

פרק ד - משנה א

תפילת השחר עד חצות רבי יהודה אומר עד ארבע שעות כו' – דברי רבי יהודה עד ארבע שעות, רוצה לומר עד סוף השעה הרביעית הזמנית, והוא שליש היום, כמו שביארנו בתחלת המסכת. והלכה כרבי יהודה.

ופירוש פלג, חצי המנחה, שם נופל על עת מן היום, והוא כשישאר מן היום שתי שעות וחצי זמניות. ונקראת התפילה השנית מנחה, מפני היות תחילת זמנה בעת ההיא. **ופלג המנחה**, כשיישאר מן היום שעה ורביע שעה זמנית. ומי שהתפלל עד הערב, והוא עת ביאת השמש, כבר התפלל

מנחה. ואינה תפילה גמורה, כי פסק ההלכה במקום זה: מאן דעביד כמר עביד, ומאן דעביד כמר עביד.

ומה שאמר: **תפילת הערב אין לה קבע**, מפני שאינה חובה כשחרית ומנחה, אבל היא רשות, רוצה לומר, התנדבו בה בלבד, ועל כן לא הקפידו על תחילת זמנה וסופה, ויכול אדם להתפלל אותה עד עלות השמש.

ואם עברה שעת תפילה מאלו השלוש תפלות, יוכל להשלימה אחר זמנה עם התפילה הבאה אחריה; אבל יאחר התפילה שעבר זמנה, ויקדים תפילת השעה שהוא בה.

ומה שאמר **ושל מוספין כל היום**, אין זמנה אלא עד סוף השעה השביעית הזמנית, ואם התפלל אחר שעה שביעית – יצא ידי חובתו, כמו שאמרו: **כל היום, היום, אבל נקרא פושע:**

פרק ד - משנה ב

רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש כו' – פירוש יארע תקלה, יבוא מכשול על ידי. והודיה על חלקי, שבח לאל על הטובה שחלק לי.

וכבר ביארו דברי אלו שתי התפילות, ואמר: בכניסתו מה הוא אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא אכשל בדבר הלכה, ולא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא, ולא על מותר אסור ועל אסור מותר, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי, ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם. וביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי עם יושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינן מקבלים שכר, אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי עולם והם רצים לבאר שחת.

ואלה שתי התפילות, חובה לכל מי שיכנס בבית המדרש לקרות, שהרי לא אמרו: בכניסתו מה היה אומר, כדי שיהיה סיפור למה שהיה אומר רבי נחוניא בן הקנה, ואז יהיה רשות בידינו; אבל אמר: "בכניסתו מה הוא אומר", רוצה לומר: כשיכנס לבית המדרש, מה חייב לומר?

ויש לו להתפלל אלה שתי התפילות יושב או עומד או כמו שיזדמן לו, ולא יחזיר פניו למזרח, ולא יברך, ולא יעשה השתחויה בהם ולא נפילת אפים.

וקרא שמה תפילה על מנהג הלשון, שהוא מכנה כל בקשה תפילה:

פרק ד - משנה ג

רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה כו' – פירוש מעין שמונה עשרה, וביארו עניין זה ואמרו: סוף כל ברכה וברכה, על דמיון שאומר לך: אתה חונן לאדם דעת, ברוך אתה ה' חונן הדעת. סלח לנו אבינו, ברוך אתה ה' חונן המרבה לסלות. וכן עד סופם, לבד משלוש ראשונות ושלוש אחרונות, לא יוסיף בהם ולא יגרע מהם.

ופירש שגורה, שלא נתבלבל לשונו, אבל אומר אותה במהירות ורגילות. והלכה כרבי עקיבא:

פרק ד - משנה ד

רבי אליעזר אומר העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים כו' – רוצה לומר בעניין קבע, שישים תפילתו כמי שיש לו עסק שהוא מצווה לעשותו, וישלימהו כדי שינוח מעבודתו ויסיר מעליו טורחו ומשאו.

ומה שאמר, ואומר הושע ה' את עמך וכו', אין הדבר הזה עניין נוסף על תפילה קצרה, אבל הוא ביאור עניין תפילה קצרה מה היא. ומה שאמר פרשת העבור, ביארו בגמרא שהוא גזור מעבירה; עניינו, אפילו בשעת העבירה הושע ה' את עמך ותרצה אותם ותשלים שאלותיהם.

ואין הלכה כרבי יהושע, אבל דברי התפילה שיתפלל אדם בשעת טרדת הלב והמרוצה כך היא: "צרכי עמך ישראל מרובים ודעתם קצרה, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה, והטוב בעיניך עשה. ברוך אתה ה' שומע תפילה". ויכול להתפלל אותה הולך או רוכב או כמו שיזדמן לו, ואין בה השתחוויה. וכשיגיע לישוב, ונשאר זמן שאפשר בו למלאות חסרון התפלה, יתפלל אותה כראוי:

פרק ד - משנה ה

היה רוכב על החמור ירד ויתפלל כו' – מה שאמר ירד, אינה הלכה, ואף על פי שיוכל לירד ויהיה לו מי שישמור בהמתו, אינו חייב לרדת מבהמתו, אבל יתפלל והוא רוכב, שמא יהיה לו טרדת לב.

ופירוש יכוון ליבו – יפנה לבו ורעיוניו, ויחשוב בליבו שפניו כנגד קדשי הקדשים:

פרק ד - משנה ו

היה יושב בספינה או בקרון או באסדא כו' – קרון, מין ממיני העגלות. ואסדא, ספינה קטנה מאד, יעברו בה בנחלים הגדולים, ושמה המפורסם בלשון ערב – אצל בני אדם מעדי"ה:

פרק ד - משנה ז

רבי אלעזר בן עזריה אומר אין תפילת המוספין אלא בחבר עיר כו' – חֵבֵר, שם תלמיד חכם. ופירוש חֵבֵר עיר – חכם המדינה. והוא כינוי בעד תפילת הקהל, שלא יתקבצו אלא לפני החכם שבהם. ורבי אלעזר בן עזריה אומר, שתפילת מוסף – לא יתפללו אותה אלא בציבור, ואינה חובה ליחיד בשום פנים.

ורבי יהודה אומר משמו, שהיא חובה ליחיד בזמן שלא יהא שם ציבור מתפלל תפילת מוסף; אבל בזמן שיש ציבור מתפלל תפילת מוסף במדינה ההיא, היחיד פטור מתפילת המוספין, אחר שהקהל התפללו אותה. והלכה כחכמים:

פרק ה - משנה א

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כו' – רוצה לומר בכובד ראש, לעמוד בכוונה וביראה, כמו שאמר: "עבדו את ה' ביראה".

ופירוש שוהין – מתעכבין; רוצה לומר שהן מתעכבים קודם התפילה שעה אחת, כדי ליישב דעתם ולהשקיט מחשבותם, ואז יתחילו בתפילה.

ומה שאמר שהמתפלל לא ישיב שלום למלך כשישאל בשלומו – אם היה המלך ממלכי ישראל; אבל אם הוא ממלכי אומות העולם, יפסיק תפילתו בשבילו, מפני שהוא סכנת נפשות.

ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק – ודבר זה אינו אלא בנחש בלבד, מפני שאינו נושך ברוב הפעמים; אבל מי שמנהגו לנשוך תמיד, כגון עקרב ואפעה, יפסיק התפילה בראותו אחד מהם הולך אליו, כי זה סכנת נפשות:

פרק ה - משנה ב

מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים כו' – תחיית המתים היא "אתה גבור", וגבורות גשמים היא "מוריד הגשם". וכינה אותו במלת גבורה, לגודל תועלתו. וברכת השנים היא "ברך עלינו", ושאלה הוא שאלת גשמים, והיא שאמרו בברכת ברך עלינו כו'. והודיה היא הברכה השמונה עשרה, והיא "מודים אנחנו לך" וכו'. ואין הלכה כרבי עקיבא ולא כרבי אליעזר:

פרק ה - משנה ג

האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך כו' – עניין מה שאמרו על קן צפור יגיעו רחמיך, שיאמר: כמו שחמלת על קן הצפור ואמרת "לא תקח האם על הבנים", כן רחם עלינו. וכל מי שיאמר כן בתפילתו, משתקים אותו, מפני שהוא תולה טעם זאת המצווה בחמלת הקדוש ברוך הוא על העוף. ואין הדבר כן, שאילו היה מדרך רחמנות, לא ציווה לשחוט חיה או עוף כלל, אבל היא מצווה מקובלת, אין לה טעם.

וכן אם יאמר: **על טוב יזכר שמך**, יוכל אדם להבין מדבר זה שעל הרעה לא יזכר. וזה הדבר כנגד הדת, כי הקב"ה ראוי להודות לו על הטוב ועל הרע.

ופירוש **סרבן** – איש מרי. כלומר, אין לו להימנע יותר מדאי.

והעובר לפני התיבה הוא שליח ציבור:

פרק ה - משנה ד

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטירוף כו' – סדר ברכת כהנים, לעמוד לפני ההיכל בבתי כנסיות, ולהחזיר פניהם אל העם ואחוריהם להיכל, ושליח ציבור כנגד הכהנים פנים אל פנים, וישים בפיהם שלוש ברכות אות באות על עניין זה, אומר, שליח ציבור אומר "יברכך", ויענו הכהנים "יברכך", ומאמרם לקהל, ואחר כך אומר להם שליח ציבור "ה", ויענו הכהנים "ה", ואחר כך יאמר להם שליח ציבור "וישמרדך", ויענו הכהנים "וישמרדך", אז יענו כל הקהל ויאמרו "אמן". וכן בשלוש ברכות כולן על הסדר הזה.

וכשיענו הציבור "אמן", לא יענה שליח ציבור "אמן", שמא ישכח איזו ברכה היא אשר סיים; אבל יחריש ויכוון לבו בברכה השנית אשר ישים בפיהם. ופירוש **טירוף**, השכחה, על הדרך שזכרנו. ופירוש **הבטחתו**, מנהגו:

פרק ה - משנה ה

המתפלל וטעה סימן רע לו ואם שליח צבור הוא כו' – מטורף, מת. והוא מלשון טירוף כמו שזכרנו, כי השכחה הוא אבוד הדבר מכוח הזכרונות:

ו

פרק

פרק ו - משנה א

• **כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר כו' – מילת כיצד מורכבת משלוש מילות, כאי זה צד, ופירושו על איזה ענין, והיא שאלה בעד איכות דבר או הדומה לו.**

וחוץ – מלת שיור. והניח תחילת כל ברכה מפני שהוא דבר משתתף בכל הברכות, רוצה לומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם. ופירוש **ירקות**, הם העשבים אשר מנהג לאוכלם חיים או מבושלים. ואשר מנהג לאוכלם מבושלים, כגון הכרוב והתרדין, יברך עליהם כשיתבשלו "בורא פרי האדמה", אבל מי שיאכל התרדין והכרוב וכיוצא בהן בלא בישול, אין לו לברך אלא "שהכל". ואין הלכה כרבי יהודה:

פרק ו - משנה ב

• **בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא כו' – מה שאמר על כולן, ואפילו על פת ויין, אם בירך עליהם שהכל, יצא:**

פרק ו - משנה ג

• על דבר שאין גדולו מן הארץ אומר שהכל נהיה בדברו כו' – החומץ, ידוע. ונובלות, הם הפירות אשר נפלו מן האילנות פגים קודם שיתבשלו. ומה שאמר רבי יהודה: כל שהוא מין קללה, רוצה לומר, הארבה והפירות אשר נפלו קודם בישולם, ואין הלכה כרבי יהודה:

פרק ו - משנה ד

• היו לפניו מינים הרבה רבי יהודה אומר אם יש ביניהם ממין שבעה כו' – ממין שבעה, אחד משבעה מינין הספורים בתורה, והם חיטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון, זית ודבש, והוא התמר. והלכה כחכמים:

פרק ו - משנה ה

• בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון כו' – זה שאמר שכל מי שיברך על היין קודם המזון, אינו חובה לשנות הברכה על היין שהוא שותה אחר המזון, זה הדבר מיוחד בשבתות וימים טובים, שאדם קובע סעודתו על היין, וכשברך על היין תחילה, היה בליבו לקבוע על היין אחר המזון. אבל מי שאין בליבו לקבוע על היין אחר המזון, ונשלם המזון ונצרך לקבוע על היין, צריך לשנות הברכה.

ופרפרת, שם ללפתן ולכל מיני מטעמים שיאכלו בו הלחם. ולשון רבים, פרפראות. ומעשה קדירה, כגון הריפות וגריסים והבריה העשויה מן הקמח והסולת ודומיהן. ובית שמאי אומרים, שאם ברך על שום דבר מן הפרפראות, לא פטר מעשה קדרה, ואין הלכה כבית שמאי:

פרק ו - משנה ו

• **היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו כו' – פירוש הסבו, היטו, ועניינו שהיתה אכילתם על דרך קיבוץ וחברה.**

והטעם להיות כל אחד ואחד מברך לעצמו כשבא היין בתוך סעודה, מפני שבני הסעודה מתעסקים באכילה, ואם יענה אמן יש לחוש שמא יחנק, ולפיכך נותנין לו כוסו ויברך עליו כשיבלע מה שיש בתוך פיו. **ומוגמר –** הוא הקטרת בשמים. ואמר שמי שיברך ברכת המזון הוא יברך על המוגמר, ואף על פי שהמוגמר לא יביאוהו אלא לאחר ברכת המזון, שכן היה מנהגם להביא המוגמר לפני בני הסעודה לאחר הסעודה:

פרק ו - משנה ז

• **הביאו לפניו מלוח בתחלה ופת עמו מברך על המליח כו' – פירוש, עיקר הוא השורש, ופירוש טפלה – הסמוכה אליו. ודברי זאת המשנה אינה אלא בשומרי גנות, שהם אוכלים הפירות בתכלית מתיקותם, ובשביל כך עושים מאכל מלוח, כדי לחתוך הליחות המתדבקות הנקבצות באסטומכא, ואי אפשר לאכול המליח לבדו, ומפני כך אוכלין אותו בלחם, ואין כוונתם אכילת הלחם, ומפני זה תהיה הפת במקום זה טפלה, והמליח עיקר:**

פרק ו - משנה ח

• **אכל תאנים וענבים ורמונים מברך אחריהם שלוש ברכות דברי רבן גמליאל כו' – דעת רבן גמליאל, שעל כל אחד ואחד משבעת המינים חייב לברך שלוש ברכות, רוצה לומר ברכת המזון. שהטוב והמטיב, שהיא הברכה הרביעית, חכמים תיקנוה לימים מועטים אחר החורבן.**

• ומה שאמר **לצמאו** – רוצה לומר, השותה מים לצורך הצמא. אבל השותה מים כדי לבלוע בו שום דבר, או להטעים מה שיש בפיו, אינו חייב ברכה.

• ופירוש **שלק**, הוא כל דבר שלוק מאיזה מין שיהיה.

ואין הלכה כרבן גמליאל ולא כרבי עקיבא ולא כרבי טרפון, שהוא אומר לברך קודם שתיית המים בורא נפשות רבות. אבל עניין הברכה לברך אחר שתיית המים, "בורא נפשות רבות וחסרון על כל מה שברא ברוך אל חי העולמים". ומה שאמרו חכמים לברך אחר שבעת המינים ברכה אחת, צריך להיות בה מעין שלוש ברכות, וכך סידורה: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה, שנתת לנו ה' אלהינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה, רחם ה' אלהינו על עמך ועל עירך ועל נחלתך, ותבנה ירושלים בקרוב במהרה בימינו, והעלנו בתוכה בשמחה, ונאכל מפריה ונשבע מטובה, ונברך עליה בקדושה ובטהרה, ברוך אתה ה' על הארץ ועל הפירות. ואם יהיה בארץ ישראל, יאמר: על הארץ ועל פירותיה. וזאת הברכה בעצמה יברך על היין, אבל יאמר "על הגפן ועל פרי הגפן" במקום "על העץ ועל פרי העץ". ואם אכל שום דבר מכל מה שיעשו ממיני התבואה, אומר במקום "על העץ ועל פרי העץ", "על המחיה ועל הכלכלה", ויחתום: "על הארץ ועל המחיה".

ז

פרק

פרק ז - משנה א

• **שלושה שאכלו כאחת חייבין לזמן כו'** – פירוש זאת המשנה צריך להקדמות, יתבארו במקומות מהמשנה, והנני אבארם בדרך קצרה ואחר כך אפרש זאת ההלכה.

ואומר, שמתנות הקב"ה מן הזרוע אחר שקצרו אותו ויודש וימרחו אותו, חייב להוציא ממנו חלק מחמישים ולתת אותו לכהן, וזה נקרא תרומה גדולה. ואחר כך יוציאו מן הנותר חלק מעשרה, זה נקרא מעשר ראשון,

ויתנהו ללוי. ואחר כך יוציאו מן הנותר עשיריתו וזה נקרא מעשר שני, וחייב בעליו להעלותו ולאוכלו בירושלים. ואם אינו יכול להעלותו, יגאל אותו במקומו, ויקח כסף הפדיון בידו ויעלהו לירושלים. ואם יגאלהו איש אחר, יתן כסף ערכו לבד, ואם יגאלנו בעליו, יוסף חמישיתו, כמו שכתוב: "ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו". וכל מי שיקדיש דבר מכל הדברים, אם יגאלנו הוא בעצמו, יוסיף עליו חמישיתו, כמו שיתבארו הכל במקומו. ואחר כך יקח הלוי המעשר ההוא שנתנו לו, ויוציא ממנו חלק מעשרה ויתנהו לכהן, וזה נקרא מעשר מן המעשר, והחלק שיפריש הלוי נקרא תרומת מעשר. וטבל הוא שם לכל דבר שלא הוציאו ממנו דבר מכל אלו המתנות אשר זכרנו, והיא מלה מורכבת, טב לא. והדמאי הוא דבר מסופק, שלא נודע אם הוציאו ממנו מעשרות אם לא, וזאת המלה כמו כן מורכבת, דא מאי. והעיקר בידינו, שכל מי שיבוא לגורן קודם שיודש, ויוציא ממנו מעשר ראשון קודם שיוציא תרומה גדולה, ואותו מעשר יתנהו ללוי, אין הלוי חייב להוציא מן השבולים ההם חלק תרומה גדולה שיש בו, אלא תרומת מעשר בלבד. אבל אם בא לגורן אחר שהודש ונמרח, ונמצא שם כמו מאה סאין חיטין, ולקח מהן עשר סאין ונתנם ללוי ולא הוציא תרומה גדולה, יתחייב הלוי להוציא מאותן עשר סאין חלק תרומה גדולה, שהיא חובה להוציאה מן הדגן, והיא חמישית סאה, ואחר כך יוציא מן הנותר תרומת מעשר. ומן העיקרים שיש בידינו, שמעשר שני אסור לפדותו אלא במטבע מצוייר וחתום, כמו שנאמר: "וצרת הכסף", ובא בקבלה: דבר שיש עליו צורה, אבל לפדותו בחתיכות כסף או בחתיכות זהב אינו מותר, וכן אסור לפדותו במטלטלין, וכן אסור לפדות ההקדש בחלק מן הקרקע, ועל כן שמור אלו העיקרים כולן. ויש לך לדעת, שהמשנה אינה מדברת באיסור דבר שאיסורו מפורסם, ולא בהיתר דבר שנודע שהוא מותר, אבל היא אוסרת מה שישתפק אם הוא אסור אם לא, אבל הדברים המבוארים – אין צריך לדבר עליהם. וצריך להקשות בזאת הקושיא תמיד, רוצה לומר, שיאמר: איזה טעם למדנו מזאת המשנה? כשיהיה הדבר נודע ומבואר.

• ואחר כל זה, שים לבך לשמוע פירוש דברי זו המשנה.

אמר, שכל מי שיאכל דמאי. או מעשר ראשון שניטלה תרומתו, אף על פי שיש בו חלק מתרומה גדולה כשיוציא מעשר ראשון מן השיבולים שלא הודשו, כמו שאמרנו. או אכל מעשר שני והקדש שפדאוהו בעליו, ואף על פי שלא נתן החמישית, אבל נשאר עליהם חוב. והשמש, אף על פי שאינו מכלל האוכלין. והכותי, נבאר עניינו במקום אחר. והיה עולה במחשבתנו שכל אלה אינן חייבין זימון, בשביל שאינם דברים שלמים בתכלית השלמות כמו שזכרנו, ועל כן הודיענו שחייב לזמן על כולם. אבל אם אכל טבל, ואפילו טבל מדרבנן, וטבל מדרבנן הוא הדבר הצומח בכלים מלאים עפר, שלא יתחייבו אלו המתנות שזכרנו מן התורה אלא לדבר שהוא צומח מן הארץ, אבל מה שיצמח בכלים – הוא מתחייב במתנות מדרבנן. ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, רוצה לומר שלא הוציאו

ממנו חלק תרומה גדולה שיש בו, כשיוציא ממנו מעשר קודם תרומה גדולה, והיא חיטה מרוחה. ומעשר שני והקדש שלא נפדו, רוצה לומר לא נפדו כהוגן, בשביל שפדה מעשר שני על מעות שאינן חתומין ולא מצויירים, ופדה ההקדש בקרקע. והעיקר בידינו, שהנכרי כשיתגייר, לא יהיה ישראל אלא בשלושה דברים, מילה וטבילה והרצאת קרבן. ומה שנאמר בכאן **והנכרי**, רוצה לומר כשיכנס בדת ישראל ונימול ולא טבל. שמא היינו חושבים שאלו הנזכרים בכאן, אחר שיש בס חלק משלמותם, שמותר לזמן עליהם, על כן הודיענו שאחר שלא נגמרו דיניהם כפי שזכרנו, לא יתחייב עליהם זימון. ועוד אפרש אחר זה עניין זימון:

פרק ז - משנה ב

• **נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם כו' – אין הלכה כרבי יהודה.** וזה שאמר קטנים אין מזמנין עליהם, הוא כשלא ידעו עניין הברכה, שהוא הידור ורוממות הקב"ה. אבל כשידעו למי מברכים, מזמנין עליהם. והנשים מזמנות לעצמן:

פרק ז - משנה ג

• **כיצד מזמנין בשלשה אומר נברך בשלשה והוא אומר ברכו כו' – מה שנאמר במשנה הזאת: אחד עשרה ואחד עשרה רבוא, הוא דעת רבי עקיבא, וכל מה שיבוא אחר כך הוא דעת רבי יוסי הגלילי, שהוא אומר: לפי רוב הקהל מברכין.**

ופסק ההלכה, שמשלושה ועד עשרה, אחד מהן מברך "נברך שאכלנו משלו". ומעשרה ולמעלה, אחד מהן מברך (אומר) "נברך אלהינו שאכלנו משלו", ועונין הכל "ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו". והלכה כרבי ישמעאל:

פרק ז - משנה ד

• **שלשה שאכלו כאחד אינן רשאים לחלק** – טעם העניין הזה מבואר, כי כשיגיעו לעשרה, יוסיף מלת הברכה, כפי שאמרנו:

פרק ז - משנה ה

• **שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד כו'** – חבורה היא קהילה. ושומר: **אם לאו, אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן** – על מנת שלא יהיה לשתי החבורות שמש אחד ישמש לשתי החבורות. אבל אם היה להם שמש אחד, ואף על פי שלא יראו אלו את אלו, מצטרפין לזימון.

והיין של זמן ההוא היה חזק מאד, ולא היו יכולים לשתותו עד יתנו לתוכו מים הרבה, ועל כן לא נתחייב לברך עליו "בורא פרי הגפן" לדעת רבי אליעזר עד שימזגו במים, שקודם שיהיה מזוג אינו יין, מפני שלא יוכלו לשתותו. ואין הלכה כרבי אליעזר:

ח

פרק

פרק ח - משנה א

אלו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה כו' – עניין מברך על היום, קידוש השבת או המועד. בית שמאי מקדימין הקידוש קודם פרי

הגפן, שאילולי כבוד היום, לא נצרכו ליין; ובית הלל מקדימים "בורא פרי הגפן", כי לולי היין, לא היינו יכולין לעשות קידוש:

פרק ח - משנה ב

בית שמאי אומרים נוטלין לידיים ואחר כך מוזגין את הכוס כו' – בית הלל אומרים שאין נוטלין לידיים עד שימלאו כוס של ברכה, שמא יהו אחורי הכוס טמאים במשקים טמאים, וכשיחזור הכוס בידו וידו לא נתנגבה, נטמאו המים שעל ידיו באחורי הכוס, ונטמאו ידיו במים ההם שעליהן. וכשיהיו ידיו מנוגבים, לא יטמאו באחורי הכוס, שטומאתו על העניין שאמרנו.

ודעת בית שמאי שכוס שעניינו כך, אסור להשתמש בו, אבל מחייבין בית שמאי נטילת הידיים קודם קידוש, שמא יהיו ידיו מטונפות, ונטמאו המשקין שאחורי הכוס, והמשקין ההם מטמאין את הכוס.

והעיקר באלו הענינים כולן, רוצה לומר בטומאת ידיים ובטומאת משקין, היאך יטמאו הכלים מגבן בלבד, והיאך יטמאו המשקין ולא יטמא האדם, אי אפשר לפרש אותו בכאן, מפני שיצטרך לפירושו יותר מעשרה דפים; אבל יתבאר לך הכל במקומו במסכת טהרות ופרה ומקוואות וידיים וטבול יום, מאשר תראה מדברינו באלו המסכתות, יתבארו לך אלו העיקרים:

פרק ח - משנה ג

בית שמאי אומרים מקנח ידיו במפה ומניחה על השולחן ובית הלל אומרים על הכסת – פירוש מקנח, מנגב. ופירוש מפה, היא היריעה הפרוסה על השולחן. וכסת, הוא המכבר שישב אדם עליו, מצמר או ממשי או מפשתים.

ובית שמאי אומרים, שמא תהיה הכסת טמאה ונטמאו המשקין אשר במפה, וכל מי שיקנח במפה ההיא יטמאו ידיו.

ובית הלל אומרים, שמא יהיה השולחן טמא, ונטמאו המשקין אשר במפה ויטמאו [את] האוכלין.

ובית שמאי אומרים שכל שולחן שעניינו כך, אסור להשתמש בו.

וכל זה נוהג על העיקרים שיתבארו במסכתות שזכרתי לך:

פרק ח - משנה ד

בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידיים כו' – פירוש מכבדים את הבית, להסיר הפתיתין שנפלו מן הסעודה. ודברי הכל היא שאם יהיה שם פתיתין כזית, שאסור לרחוץ הידיים עד שיסירו אותם. ובית שמאי אומרים, מותר להשתמש בשמש עם הארץ, ומפני שלא ידע מה שצריך להסיר ויהיה אז מותר בנטילת הידיים, על כן אמר: אין נוטלין לידיים עד שיפנו המקום כולו.

ובית הלל אוסרין להשתמש בשמש עם הארץ, ובשביל כך אומרין: נוטלין לידיים תחילה, שהשמש עצמו לא יטול לידיים עד שיסיר כל מה שהוא כזית. והלכה כבית שמאי:

פרק ח - משנה ה

בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה כו' – כבר נתבאר בגמרא שהכל מסכימין שברכת המזון היא הראשונה והבדלה אחרונה, אבל נחלקו בית שמאי ובית הלל בהקדמת הנר על הבשמים, שבית שמאי יקדימו הנר, ובית הלל יקדימו הבשמים.

ומה שצריך לכלול המזון עם ההבדלה, כדי ללמדך מתוך דבריו היאך יהיה הסדר אם התחיל לאכול בשבת ולא השלים עד מוצאי שבת. ועוד, שהוא כלל בראש הפרק הדברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה, לפיכך לא זכר מחלקותם בהבדלה עד שכלל הסעודה עם ההבדלה:

פרק ח - משנה ו

אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עבודה זרה כו' – כבר ידעת מדברי התורה שאסור ליהנות בדבר מדברי העבודה זרה, והוא מה שאמר הכתוב: "ולא ידבק בידך מאומה מן החרס".

ונר של נכרי, אסור להבדיל עליו, מפני שלא שבת, והעיקר בידינו: אור שלא שבת – אין מברכין עליו.

ובשמים של נכרי, אין מברכין עליהן, שכל ענינם לשם עבודה זרה.

ואסור ברכת הנר עד שיאותו, רוצה לומר עד שיהנו ממנו, ואז יהיה מותר לברך עליו במוצאי שבת:

פרק ח - משנה ז

מי שאכל ושכח ולא בירך בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך כו' – פירוש יתעכל, יהיה נטחן המאכל. ושיעור זמנו, כל זמן שאינו רעב אחר אותה אכילה. ובמזיד, דברי הכל חוזר למקומו:

פרק ח - משנה ח

בא להם יין לאחר המזון אם אין שם אלא אותו כוס כו' – יש מי שיקרא ישמע, והעניין אחד, שהכוונה שלא יענה אמן בהיות הכותי מברך, עד שישמע העונה אמן כל הברכה.

ובכאן אפרש לך עניין הכותים. העם שהביא סנחריב מכותה, והושיבם בערי שומרון, העיד הכתוב בהם: "את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים" (מלכים ב יז). אבל באורך הימים למדו התורה וקבלוה על פשוטה, והמצוות אשר החזיקו בהן – היו מקפידים עליהם וישימו ליבם עליהם מאד. והוחזקו שהיו מאמינים בדתינו ומיחדים ולא יעבדו עבודה זרה, עד אשר חקרו עליהם חכמים ומצאום מכבדים הר גריזים, וחקרו

על הדבר ההוא ומצאו להם בהר ההוא דמות יונה, וידעו שהם עובדים עבודה זרה, אז החזיקום בחזקת גויים גמורים לכל דבריהם.

וכל מה שתמצא במשנה מן הדברים מעניין הכותים, אשר תבין מהם שהכותים נכבדים מן הנכרים ופחותים מישראל, כמו שאמרו: "מזמנין עם הכותיים" (ברכות פרק ז משנה א), ו"כותי המברך" (משנה כאן) וזולתו, לא אמרו זה אלא קודם שחקרו עליהם; אבל מעת שחקרו עליהם ומצאו אשר זכרנו, הם פחותים מן הנכרים מאד. ועל כן דע אותו ולא נצטרך לשנות לך זה העיקר, בכל מקום שנזכר כותי:

ט

פרק

פרק ט - משנה א

הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל וכו' – מקום שנעשו ניסים לישראל, כגון ים [סוף], ונחל ארנון, ואבן שישב עליה משה במלחמת עמלק, וכדומה לזה.

וכבר אמרנו באשר הקדמנו (לעיל פרק ו משנה א), כי בכל מקום שיאמר **ברוך**, רוצה לומר: "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם".

ופירוש נעקרה – ידוע:

פרק ט - משנה ב

על הזיקים ועל הזועות [בנוסחנו: ועל הברקים] ועל הרעמים ועל הרוחות כו' – זיקים הם ניצוצים, והם התבניות הנראין בשמים כדמות כוכבים יש להם זנבות.

וזועות – קול שאון נשמע באוויר, כקול רחיים סובבים לאיטם.

ופירוש רעמים – ידוע, וכן פירוש הברקים.

ורוחות – רוצה לומר, הסערות הגדולות הנושבות, שאינן מצויות תמיד.

ומה שאמר **על ההרים ועל הגבעות** ומה שאחריו, שיברך: **ברוך עושה בראשית** – אינו מברך ברכה אחרת; אבל בדברים המוקדמים, כמו הזיקים והרוחות ומה שזכר ביניהם, יברך "עושה בראשית" או "שכוחו מלא עולם".

ודברי רבי יהודה **לפרקים** – רוצה לומר, כשיראהו אחר זמן, וזה משלושים יום לשלושים יום ולמעלה. ואין הלכה כרבי יהודה:

פרק ט - משנה ג

בנה בית חדש וקנה כלים חדשים כו' —

מה שאמר: **על הרעה מעין הטובה** – רוצה לומר, כשיבוא עליו מקרה רע, ואף על פי שאפשר שסופו לטוב, יברך "דיין האמת". וכן כשתבוא לו טובה, ואף על פי שאפשר להיות סופה לרע, יברך "הטוב והמטיב".

ודמיון העניין הראשון, כגון שיעבור גשם שוטף על ארצו, זה מקרה רע, אף על פי שסופו לטוב, מפני שהוא מרווה הארץ, ואפשר שהגשם ההוא יביא תועלת לשדהו.

ודמיון העניין השני, כגון שימצא מטמון, ויראה איש בשעת מציאתו. וזה טוב, ואף על פי שאפשר שסופו לרע, כי זה האיש שראהו בשעת מציאת הממון ילשין בו לשופט, ויענהו [השופט] ויבקש ממנו יותר ממה שמצא.

והטעם, שהדברים המצויים אשר אין במציאותם ספק, יברך על מה שנמצא מהם תחילה, ואל יהא חושש למה שיקרה בסופם, לפי שהעמידות ההם – אפשר שיהיו או שלא יהיו.

ופירוש **לשעבר** – הוא על דבר שחלף ועבר זמנו, שלא יתפלל על דבר שכבר נגזר; אבל יש לו להתפלל על העתידות:

פרק ט - משנה ד

הנכנס לכרך מתפלל שתיים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו כו' —

כרך – שם למדינה.

ומה שאמר בכאן מתפלל – אינו רוצה לומר תפילה בכוונה ולפאת מזרח, ולא גם כן ברכה, אבל היא בקשה. בשעת כניסתו הוא מתפלל להקב"ה שישמרהו במדינה, ובשעת צאתו יודה לאל שהוציאו ממנה לשלום. ובן עזאי מוסיף שתיים: בשעת כניסתו הוא נותן שבח והודאה למקום, על אשר הצילו בדרך עד שהגיעו לשלום למדינה; ובשעת צאתו, מתפלל להצילו כמו כן בדרך שילך בה.

וכבר אמר כלל זה העניין, והוא שיתן שבח למקום על הטובה שגמלהו במה שעבר, ויבקש מלפניו לגמול אותו כמו כן בעתיד. והלכה כבן עזאי:

פרק ט - משנה ה

[ה.] חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כו' – מה שאמר: כשם שהוא מברך על הטובה – רוצה לומר, לקבל אותו בשמחה ולב טוב ולכבוש כעסו, וייטיב נפשו כשיברך "דיין האמת", כמו שיעשה בשעה שיברך "הטוב והמטיב". וכמו שהיו אומרים החכמים ברוב דבריהם: "כל מה דעביד מן שמיא – לטב". וזה דבר שכלי אצל בעלי השכל, ואפילו לא הורה הכתוב עליו, לפי שיש דברים רבים, נראים [שתחילתם רעה, ויהיה אחריתם טובה רבה, ויש דברים, נראים] בתחילתם טובים, ויהיה אחריתם רעה רבה. ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבוא עליו צרה גדולה, מפני שאינו יודע סופה; [וכמו כן אל יפתה לבבו וישמח שמחה שלימה כשתבואהו טובה לפי מחשבתו, מפני שאינו יודע סופה].

וכמו כן אסרו עליהם השלום להרבות בשמחה ובשחוק, אבל תהיה השמחה במעשים עליונים, רוצה לומר, לעשות הצדק ולרדוף אותו. ואולם אזהרת הכתוב על היגון והדאגה, כל כך הוא גלוי ומפורסם בספרי הנבואה, שאין צריך לדבר עליו. וזה – שלא היה הכבוד ההוא, שהוא מצטער עליו, לטובתו בעולם מתחילתו ועד סופו, ויחשוב החושב שכבר הצליח ושהיא ההצלחה האמיתית, והיה הכבוד ההוא סיבה לטורדו מחיי העולם הבא; ועל כן נאמר (משלי יד): "יש דרך ישר לפני איש

ואחריתה דרכי מות". ולפיכך יכוון אדם מחשבתו ויתפלל לאל, להיות כל מה שיבואהו בעולם הזה מרע ומטוב, סיבה להשיג אליו ההצלחה האמיתית.

ומה שאמר: **ביצר טוב וביצר רע** – רוצה לומר, להשיב אל ליבו אהבת האל ולהאמין בו, ואפילו בשעת העבירה והכעס והאף, שכל זה הוא יצר רע, כמו שאמר: "בכל דרכיך דעהו" – אפילו בדבר עבירה (ברכות סג א).

ופירוש **מדה** – עניין, רוצה לומר, בכל עניין שיבואך, שבחהו והודהו.

לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח כו' – קלות ראש – היפך "כובד ראש" שהקדמנו (משנה ברכות ה א), ועניינו, שלא ירבה בשחוק ובדברי שעשועים.

ושער המזרח – רוצה לומר, הפתח המזרחי מפתחי העזרה, והוא נקרא שער ניקנור. וקדש הקדשים מערב לעזרה כנגד השער הנזכר.

ופירוש **מכוון** – מקביל.

ופירוש **מקלו** – המטה אשר בידו. **ואפונדתו** – בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו, ולא יטנף בגדיו החמודות בזיעה. ואין מנהג אדם לצאת בו לבדו, עד שילבש עליו בגד אחר.

ופירוש **קפנדריא** – שיעשה אותו לדרך לקצר דרכו, וזה כגון שיכנס בשער זה ויצא בשער שכנגדו, כדי שיגיע למקום ידוע. כי אין ראוי להיכנס במקום הנכבד ההוא תחילה, אלא לעניין מענייני תפילה ועבודה.

ומה שאמר **ורקיקה מקל וחומר** – פירוש, שתהיה הרקיקה אסורה במקום ההוא מדרך קל וחומר; כי אחר שהמנעל שנעשה לשמירת הרגלים – אסור להיכנס בו במקום ההוא, יותר ויותר הוא אסור הרוק שם, מפני שהוא דבר מטונף.

כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם כו' – **מינים** – הם הכופרים בתורה, שלא יאמינו בחיי העולם הבא. ועוד נבאר עניין העולם הבא במקומו במסכת סנהדרין.

ופירוש **קלקלו** – השחיתו הדעות והאמונות.

וכשאמר בכלל התקנות שתיקנו, **שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם האל** – מפני שמילת שלום הוא שם משמות הקדוש ברוך הוא. והביאו ראייה שהדבר ההוא מותר, מעניין בועז, שאמר: "ה' עמכם", והשיבוהו: "יברכך ה'".

ומה שאמר אחר כן, **ואומר אל תבוז כי זקנה אמך** – אינו ראייה על מה שהקדים, שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם; אבל ראייה שלא יבוז וילעיג לתקנות חכמים, אף על פי שהם ישנות וקדמוניות, ועל זה הזהיר שלמה בזה המשל.

ואחר כן הביא ראייה על כל העוברים על התקנות ההם, כי יבוא זמן להיפרע מהם ולענוש אותם, כי הם הפרו תורה, וזהו שאמר: "הפרו תורתך עת לעשות לה".

אבל מי שיעזוב הפסוק על סידורו, ויפרשהו ויאמר: "עת לעשות לה" הפרו תורתך", יאמר, כי כשיבוא העת להיפרע מהם ולהינקם, יזדמנו סיבות לבני אדם להפר התורה, כדי שיבוא עליהם העונש במשפט.

וזה העניין ארוך ורחוק, עמוק עמוק מי ימצאנו, כי נצא ממנו לעניין הדין הנגזר מהקב"ה על כל אדם. ועל כן אל תבקש ממני עתה בעניין הזה אשר אני בו, אלא לבאר דברי המדברים בלבד על דרך פירוש פשוט בכל דבריו, כי דברי הכתוב יבטלו קצתם לקצתם בעניין ההוא, וכן דברי החכמים.

אבל היסוד הוא, כי הקב"ה יגמול לטובים ויענוש הרעים, והכל במשפט, כי כן העיד עליו הפסוק כי משפטיו ישרים, שנאמר: "כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול". ודרך הצדק בהם – אין ביכולת אדם להשיגו, כאשר אין בכוח שְׂכָל אדם להיות שכלו כולל דעת הקב"ה. וכבר הודיענו הכתוב כי אין ביכולת רעיונינו להשיג חכמתו וצדק דיניו בכל מה שפעל ויפעל, והוא מה שאמר: "כי גבהו שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם" (ישעיהו נה ט).

ועל כן יש לך לסמוך על היסוד הזה, ואל תשגה נפשך להעמיק אחר העניין הזה, כי כל מי שחקר אחריו מאנשי תורתנו וזולתה לא השיג ממש, אבל הוא כמו שאמרו עליהם השלום: "צלל במים אדירים והעלה חרס בידו". ואם תראה בדברי המדבר בזה העניין דמות עניינים אמיתיים ומילים דומים טענה, אינה כן, אך בעת תיטיב להסתכל – יסור הציפוי ההוא, שהוא כסף סיגים מצופה על חרס, ויש עליו קושיות, ובאחרונה יחזור למה שאמרתי לך, ונאבד רוב הדברים וחיבור הספרים.

אבל דברי הפילוסופים בעניין ההוא, והם הבקיאים בפילוסופיה, הוא דבר מופלא מאד ועמוק, וצריך להקדמות רבות והרגל בחכמות. והאיש המשכיל הלבוב – ישים אל ליבו הדברים ההם, ויקשור דבריהם עם דברי הכתוב: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב" וגו', אות באות, ויכוון מדבריהם עניין קרוב ממה שזכרתי לך ביסוד הזה, או מה שהוא יותר מדויק ממנו ומבורר.

ועוד נדבר בקצת העניין הזה במסכת אבות, ואראך קצת מהסכמת בקיאי הפילוסופים לדברי הכתוב בכל העניינים. ואין זה מקום להביא

הדבר הזה, לולי אשר כוונתי כשיבוא זכר דבר בעניין האמונה – לבאר בו מעט, כי יקר בעיניי ללמד עיקר מעיקרי הדת והאמונה יותר מכל אשר אלמדהו.

סליק פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת ברכות.